

Vzdělávací program „Čtením a psaním ke kritickému myšlení“ (RWCT) (základní charakteristika)

Tento program přináší učitelům na všech stupních vzdělávání **konkrétní praktické metody, techniky a strategie** sestavené v otevřený, ale provázaný celek, v efektivní systém velmi **snadno použitelný přímo ve škole**. Program sám neklade důraz na pedagogické, psychologické či literární teoretické poznatky, přestože je na jejich základu postaven, ale **zdůrazňuje přímé prožití učebních činností a jejich následnou analýzu**.

Co je pro program charakteristické

1. promyšlené a strukturované využití čtení, psaní a diskuse k rozvíjení samostatného myšlení studentů, k podnícení potřeby i schopnosti celoživotního vzdělávání, tvořivého přístupu k novým situacím, schopnosti spolupracovat a respektovat názory druhých;
2. aktivní učení odehrávající se ve fázích evokace – uvědomění si významu – reflexe;
3. změna učitelova postavení v procesu výchovy a učení a změna komunikace mezi učitelem a studenty a mezi studenty navzájem;
4. využití faktografických znalostí jednak k řešení problémů, jednak jako materiálu k rozvíjení myšlenkových operací, vyvážený poměr mezi znalostmi, dovednostmi a rozvíjenými postoji;
5. zohlednění skutečných studentových zájmů a potřeb;
6. studentova neustálá reflexe vlastního učení jako jeden z nástrojů celoživotního vzdělávání;
7. důraz na stálou spolupráci studentů, využití celé škály kooperativních metod;
8. hodnocení učebního procesu, ne jen výsledku učebního procesu;
9. studentovo ztotožnění se s cíli učení – student cílům rozumí a později si je i samostatně formuluje a sleduje míru jejich dosahování;
10. třída jako učící se společenství otevřené novým nápadům a netradičním řešením.

Základním rámcem v tomto programu je tzv. třífázový cyklus učení

1. *evokace* – každé učení začíná tím, že si studenti uvědomí a slovy vyjádří, co sami vědí, nebo co si myslí, že vědí o předloženém tématu, zároveň formulují i nejasnosti a otázky, které k tématu mají a na které budou hledat v další fázi odpověď;
2. *uvědomění si významu* – konfrontace studentova původního konceptu daného tématu se zdrojem nových informací, názorů, nově formulovaných souvislostí (text, film, vyprávění, přednáška apod.);
3. *reflexe* – studenti přeformulují své chápání tématu pod vlivem nových informací i diskusí s kolegy, uvědomí si, co nového se naučili, které z původních představ se jim potvrdily, které naopak vyvrátili, uvědomí si i názory a postoje druhých lidí (spolužáků, učitele) k tématu.

Příklady metod využívaných v programu

- volné psaní	- I.N.S.E.R.T.
- párová diskuse	- kostka
- párové čtení	- pětílístek
- učíme se navzájem	- podvojný deník
- klíčová slova	- diskusní pavučina
- řízené čtení s předvídaním	- poslední slovo patří mně
- brainstorming, myšlenkové mapy	- grafická schémata různých typů

Jak program pečuje o to, aby učitelé dokázali aplikovat ve vlastní každodenní praxi to, co se v kurzu naučí

- metody předkládá skrze modelové hodiny, v nichž účastníci prožívají na vlastní kůži to, co asi budou prožívat i jejich studenti; modelové hodiny následně analyzuje celá skupina;
- myslí na možnosti přímé aplikace prezentovaných metod ve vlastní praxi učitele – učitelé plánují použití nových metod ještě v průběhu kurzu, využívají k tomu vlastní učební materiály a své přípravy konzultují mezi sebou a s lektory;
- účastníci se setkávají v menších, regionálních skupinách mezi jednotlivými díly kurzu a diskutují o tom, co a s jakým výsledkem vyzkoušeli ve svých třídách, radí si;
- každý další díl kurzu začíná diskusí o výsledcích aplikace dosud prezentovaných metod, účastníci skupinově řeší nejčastěji se vyskytující problémy.

Změny, které program postupně vnáší do učitelovy práce

- učitel vytváří ve třídě bezpečné prostředí – bezpečné v tom smyslu, že se studenti nemusejí obávat reakce na své nápady, myšlenky a názory ani ze strany učitele, ani spolužáků;
- učitel zvládá metody rozvíjející aktivní učení a kritické myšlení a časem je schopen zavádět vlastní aktivity a strategie podle potřeb svých studentů;
- učitel navozuje příležitosti pro rozvoj samostatného a kritického myšlení žáků, tzn. že jeho výuka nespočívá pouze na faktech a jejich reprodukci při zkoušení, ale zahrnuje problémové úlohy s nejednoznačnými řešeními;
- učitel připouští, že neexistuje jedna správná odpověď na každou otázku, a raduje se z toho;
- učitel se učí pokládat studentům i takové otázky, které rozvíjejí myšlení vyššího řádu;
- učitel se učí vést diskusi mezi studenty tak, aby studenti diskutovali mezi sebou a ne aby se s každým příspěvkem obraceli na učitele jako na autoritu;
- učitel připouští, a dokonce podporuje ty názory studentů, které se liší od jeho vlastních;
- učitel připouští, že není jediným a definitivním zdrojem informací pro žáky;
- učitel si zvyká na to, že každý student si z učební činnosti odnese jiné poznatky a dovednosti, a to podle svých potřeb, zájmů, typu talentu apod.
- z toho plyne, že učitel se více zabývá učením každého žáka individuálně, pomáhá mu při formulování osobních učebních cílů, které by měly reflektovat cíle celé třídy nebo skupiny;
- učitel zvládá kooperativní metody a strategie;
- učitel se učí velmi pečlivému plánování a promýšlení učební látky a volbě vhodných učebních činností, metod, strategií;
- učitel si osvojuje nové techniky hodnocení, které mu umožní nové procesy hodnotit novými nástroji;
- učitel se učí pracovat společně (= zároveň) se studenty.

Původ programu

Program vyvinulo Consorciium for Democratic Pedagogy, jehož členy jsou University of Northern Iowa, Hobart and William Smith Colleges, Orava Association – Projekt Orava, International Reading Association – IRA.

Finanční a organizační zabezpečení programu

V 17 zemích střední a východní Evropy a Asie zajišťuje program síť kanceláří Open Society Institute New York (v České republice Open Society Fund Praha), kterou založil George Soros. Momentálně již pracuje samostatná občanská společnost KRITICKÉ MYŠLENÍ se sídlem v Praze.

Účastníci programu v České republice

Programu se ve školním roce 1997/98 zúčastnilo 26 učitelů prvního a druhého stupně ZŠ, středních škol a vysokoškolští učitelé.

Ve školním roce 1998/99 přibýlo 68 učitelů v replikacích zajišťovaných OSF Praha a další asi stovka učitelů se zúčastňuje kurzů organizovaných účastníky prvního běhu pro kolegy z vlastní školy a blízkého okolí.

Ve školním roce 1999/2000 proběhly replikace programu v deseti pedagogických centrech.

V následujících letech se počítá s dalším rozšířením nabídky kurzů (program má své certifikované lektory ze všech oblastí ČR, kteří kurzy nabízejí vzdělávacím střediskům, školským úřadům, pedagogickým centřům...).

Rozsah programu

Kromě setkávání s lektory se účastníci scházejí mezi moduly na tzv. měsíčních setkáních organizovaných v menších skupinkách na regionálním principu, cílem těchto setkání je výměna zkušeností, řešení problémů, které přinesla praxe, konzultace. Jsou pořádány také letní školy KM.

Pracovní materiály

1. Autoři programu připravili osm příruček tak, že je mohou využívat jak účastníci v kurzu, tak lektori. Příručky obsahují popis ukázkových hodin, návod na analýzu ukázkových hodin, stručně se dotýkají pedagogicko-psychologických poznatků, ze kterých čerpá teorie aktivního učení, pedagogického konstruktivismu. Příručky obsahují texty, se kterými lze v kurzu pracovat, ale které jsou postupně nahrazovány vyzkoušenými texty domácími.
2. Program vydává vlastní časopisy: Kritické listy a Thinking classroom.
3. Občanské sdružení má svůj web: www.kritickemysleni.cz

Ministerstvem certifikované kurzy

Základní kurz = 64 hodin

Rozšířený kurz = 80 hodin

Jednodenní seznamovací kurz = 7 hodin

Zkrácený kurz = 40 hodin

Minimální kurz = 24 hodin

Pedagogické centrum, škola či skupina škol, jež mají zájem o některou formu certifikovaných kurzů, mohou kontaktovat centrálu KM v Praze, popřípadě přímo lektory ze svého regionu – s nimi dohodnou podmínky a veškeré podrobnosti realizace kurzu.

Témata zpracovaná v příručkách

1. Úvod do kritického myšlení

Vstupní část projektu se stručně dotýká teoretického zázemí kritického myšlení a interaktivního učení, předvádí a objasňuje tzv. model evokace - uvědomění si významu - reflexe. Účastníci se aktivně seznámí s úvodním blokem metod, na kterých si názorně ujasní východiska a cíle projektu.

2. Metody rozvíjející a podporující kritické myšlení

Rozbor postupů při formulování a kladení otázek různým adresátům, definování a modelování rozličných druhů a úrovní otázek a debatních strategií, kterými lze rozvinout diskusi jak nad textem uměleckým, tak nad textem naučným. Bloomova - Sandersova taxonomie otázek.

3. Čtení - psaní - diskuse napříč vyučovacími předměty

Třetí část kurzu zdůrazňuje vzájemnou propojenost jazykových dovedností (čtení, psaní, mluvený projev a naslouchání) a jejich význam pro učení obecně. Zaměřuje pozornost účastníků na techniky použitelné ve všech předmětech a všímá si role učitele v rozvíjení žákových schopností samostatného čtení a kritického zpracování textu.

4. Další metody rozvíjející kritické myšlení

Znovu se bude hovořit o modelu evokace - uvědomění si významu - reflexe, nyní podrobněji. Tato část kurzu nabízí další metody použitelné ve všech třech fázích modelu. Zvláštní důraz kladen na strategii diskuse jako přípravy ke psaní.

5. Budování podnětné atmosféry, navozování ovzduší podporujícího kritické myšlení

Tradiční role učitele se mění: učitel se stává rovnoprávným partnerem uvnitř učící se komunity. Vyzývá studenty k vyjadřování vlastních názorů a zaujímání stanovisek, která jsou schopni obhájit na základě dobře zpracovaných informací.

6. Dílna čtení: Vychováváme přemýšlivé čtenáře

Čtenářská dílna chce ukázat účastníkům metody, kterými budou moci formovat schopnosti studentů orientovat se v množství dostupných textů a zároveň podněcovat studenty k hluboké reflexi, k přemýšlení o smyslu přečteného. Cílem učitelova snažení je vychovat dychtivé čtenáře, kteří čtou, protože cítí vnitřní potřebu a hledají odpovědi na své vlastní otázky. V této části kurzu se účastníci naučí vést čtenářské „minidílny“.

7. Dílna psaní: Od prožitků k promyšleným psaným argumentům

V tomto pokračování se účastníci seznámí s metodami, které pomohou studentům psát přehledné a jasně strukturované texty, vyjadřující srozumitelně a přesvědčivě pisatelovo stanovisko, ať racionální, nebo citové.

8. Hodnocení práce studentů a plánování hodin